

ИНКЛЮЗИВ ҚОҒАМ

Кез келген қоғамда мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқығын қамтамасыз ету, оларды әлеуметтік қорғау – мемлекет көніл бөліп отырған маңызды мәселелердің бірі. Ал біздің елімізде мүмкіндігі шектеулі адамдардың құқығын қамтамасыз ету қалай жүзеге асып жатыр? Оларға қаншалықты қамқорлық көрсетілуде? Бұл сұрап білдік.

**Әділғазы СЕРІКХАН,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Заң факультеті, кеден, қаржы және
экологиялық құқық кафедрасының
доцент м.а., PhD докторы, заңгер:**

– Біздің қоғамда және ақпарат құралдарында мүмкіндігі шектеулі жандар туралы біржакты түсінік калыптастырылады. Қандай түсінік десеніз, қоғамда мүмкіндігі шектеулі адамдарды әлеуметтік тұрғыдан аз қамтылғандар тобына жатқызыды. Бұл дұрыс емес. Мүмкіндігі шектеулі азаматтардың арасында елімізге белгілі ғалымдар, қасіпкерлер және басқа мамандықтарда да жетістікке жеткен жандар көп. Сол себепті де біз мүмкіндігі шектеулі жандардың құқығын айтар көзде ол кіслердің қоғамға бейімделу үшін қоғамдық орындарға еркін барып қайтуды қамтамасыз ететін құқықтың нормалардың қабылдау маңызды. Қазақстан заңнамалық актілерінде мүмкіндігі шектеулі жандарға немесе психологиялық дамуында кемшиліктің бар азаматтардың арнайы құрал жабықтар немесе басқа да азаматтардың көмегін қажет еттін жеке тұлғаларды айтады. Қазіргі уақытта Қазақстан заңнамалық актілерінде мүмкіндігі шектеулі жандарға немесе мүгедектерге конституциялық құқықтарын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін құқықтың нормаларға мүқият назар аударыла бастады десек болады. Нақтырақ айтар болсақ, мүмкіндігі шектеулі жандардың ен бірнеші қоғамға бейімделу үшін ақпаратпен қамтамасыз ету, білім алу, медициналық көмек алу кезінде көптеген құқықтың кепілдіктер қа-

растырылған. Жоғарыда аталғандардың бірін айтар болсақ, мүмкіндігі шектеулі жандардың қамтамасыз ету атқарушы биліктің негізгі міндеттерінің бірі. Мысалы, еңбек саласындағы заңнамаларға сәйкес жалпы қызметкерлердің 3 пайызын мүмкіндігі шектеулі жандар құрауы көрек деген талап бар.

Бүгінгі таңда мүмкіндігі шектеулі жандарға мүгедектің бар азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы 2005 жылғы 13 сәуірдегі заңының 16-байна сәйкес мемлекет тараپынан сонымен бірге жұмыс берушілер және үзінде де үйымдар тараپынан әлеуметтік көмек көрсетіледі. Мемлекет тараපынан арнайы жәрдемақылар мен төлемдер қарастырылса, қосымша жергілікті атқарушы органдар тараපынан арнайы құралдар мен жабықтармен қамтамасыз ету, жұмыспен қамту, баспаңасыз мүгедектердің көзекке қойып тұрғын үй беру мәселелері қарастырылады. Ал жұмыс берушілер тараපынан мүмкіндігі шектеулі жандарға қолайлы еңбек үзіншімен және басқада жағдайлар жасау арқылы әлеуметтік көмектер көрсетіледі. Мемлекет тараපынан мүгедектерге көрсетілетін айлық жәрдемақы 1997 жылғы 16 маусымдағы мүгедектің барынша және асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша және асыраушысынан айрылу жағдайы бойынша берілетін мемлекеттің әлеуметтік жәрдемақылар туралы заңының 12-байна сәйкес: бірінші топтағы мүмкіндігі шектеулі азаматқа 1,92 ен төменгі құнқорғыс мөлшері; екінші топтағы мүмкіндігі шектеулі азаматқа 1,53 ен төменгі құнқорғыс мөлшері; үшінші топтағы мүмкіндігі шектеулі азаматқа 1,04 ен төменгі құнқорғыс мөлшерінде жәрдемақы тағайындалады. 2023 жылғы ен төменгі құнқорғыс мөлшері 40 567 теңге екенін ескерсек, әрине мүмкіндігі шектеулі жандардың бір айлық шығындарын жаппайды. Соңықтан қолданыстағы заң мемлекет тараපынан мүгедектерге көрсетілетін әлеуметтік көмек аты айтып тұрғандай мүмкіндігі шектеулі жандарға көрсетілетін көмек болып табылады. Сол үшін бізге әлеуметтік көмекті өмір сурған шығындарын ретінде қарастыру дұрыс емес.

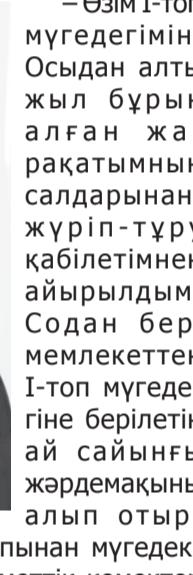
Жоғарыда айтылған мүмкіндігі шектеулі жандардың әлеуметтік жағдайларын жақсартудың ен тиімді жолы мемлекет тараපынан белгілі бір дәрежеде еңбекке қабілеті бар мүмкіндігі шектеулі азаматтардың жұмыспен 100 пайыз қамтамасыз ету қажет. Ал еңбек қабілеттілігі жоқ мүмкіндігі шектеулі азаматтарға толықанды өмір сүрге ай сайын жеткілікті әлеуметтік

төлемдер тағайында арқылы шешүге болады.

Қазақстанда мүгедектің бар азаматтардың құқықтық тұрғыдан қорғалуы жыldan-жылға жақсарып келе жатыр деп айтуға негіз бар. Атап айтар болсақ Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы 2006 жылғы 13 желтоқсанда Нью-Йоркте қабылдаған Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясын ратификациялау арқылы мүмкіндігі шектеулі жандардың қорғаудың халықаралық қағидаларын құқықтық тұрғыдан мойындалап, оны орындауга міндеттеме алғанын білдіреді. Ал елімізде мүгедектің бар азаматтарды әлеуметтік қорғау, қамқорлық жасау ҚР-ның 2005 жылғы 13 сәуірдегі мүгедектің бар азаматтардың қорғаудың үшін медициналық оңалту мен білім алуға қолжетімділікі қамтамасыз ету арқылы басқа азаматтармен бірдей қоғамдық қатынастарға түсуге заңнамалық жағдайлар жасау арқылы қорғайды.

**Айзада ҚУАНЫШБЕКОВА,
жеке кәсіпкер, I-топ мүгедегі:**

– Әзім I-топ мүгедегімін. Осыдан алты жыл бұрын алған жаракатының салдарынан, жүріп-тұру қабіletінмен айрылдым. Содан бері мемлекеттенн I-топ мүгедегінен берілетін ай сайынғы жәрдемақыны алып отырын. Бүгінде мемлекет тараපынан мүгедектің бар жандарға тұрлі әлеуметтік көмектер көрсетілуде. Мысалы, I-топ мүгедектерінің күтүшілеріне де ай сайын жәрдемақы төлеңеді. Сонымен қатар мүгедек деп танылған

жандар жеке оңалту бағдарламасынан өтеді. Соған сәйкес, яғни, диагнозына, дәрігерлердің жазып берген анықтамасына қарай мүгедек жаннның қажетіне керек құрал-жабдықтар беріледі. Мысалы, көзі көрмейтін жандар тифлотехникалық құралдармен қамтамасыз етілетін болса, мен сияқты жандарға қоларба, арнағы жыл мезгіліне арналған аяқ кім дегендегі беріледі. Аяқ кімді алу үшін портал арқылы тапсырыс беріп, қүтесің. Міне, осындаі көмектері бар. Одан бөлек мемлекет тараපынан мүмкіндігі шектеулі жандарға білім беру, жұмысқа орналастыру, жеке кәсіпкерлікпен айналысуға мүмкіндік жасау секілді жағдайлар жасалып жатыр. Мәселен, өз басым мемлекеттік бағдарлама аясында 400 АЕК қайтарысыз грантына қатысып, оны үтпіл алып, алғашқы кәсібімді, яғни, тігін цехын ашқан мүмкіндігі шектеулі жандының қорғауды, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмытыламын десе мүмкіндік көп. Тек дені сау адамдарға айналыса алады, мені мүмкіндігі шектеулі жандарға жан-жақтың қорғауды, 2-5 миллион тенге көлеміндегі инновациялық грантқа қатысып, «ВЕК» шүлгү өнімін өндіру бойынша жобамды қорғап, 5 миллион қайтарысыз грантын жеңіп алғанын. Мұнымен не айтқын келіп отыр? Кез келген адам жұмыс істеймін, алға ұмыты

САЙЛАУ

«ЕЛГЕ ҚЫЗМЕТ ЕТУ БІЛІМНЕН ЕМЕС, МІНЕЗДЕН!»

1-округ бойынша Алматы қаласы Алатау ауданының мәслихатына депутаттықтан үміткер Альжанов Кажымухан Орынбекович дауыс беруге әбден лайық тұлға. Оны үміткердің өмірбаянына, еңбек жолына, салауда ұсынып отырган бағдарламасына қарап-ақ білуге болады.

Өмірінің өзі дастан

Білікті зангер, Қазақстанның прокуратура саласында жемісті еңбек етіп, абыраймен зейнетке шыққан ардагер, Ауғанстандағы қарулы қақтығысқа қатысқан халықтың батыр перзентінің бірі Альжанов Кажымухан Орынбекұлы 1961 жылы 21 тамызда Қарақалпақстан Республикасының Тахтақөпір ауданындағы Карл Маркс совхозында туып-өсken. Ерлік пен өрлікті басты ұстанымына айналдырып, мектептері қақырып жүрген Кажымухан Орынбекұлы азаматтық борсыны өтеуге шакырту келгенде бұғын қалған жоқ. Әрі жас жігіттің бойындағы қайсарлықты байқаған әскери комиссариат Кажымухан Орынбекұлын бірден Ауғанстандағы қарулы қақтығысқа жіберген болатын. «Болат қайнауда шынығады, шын батыр майданда сыйналады» демекші, Кажымухан Орынбекұлы да сын сағатта ерік-жігерін жаңыды, қақтығыс алаңында тосылып қалма-

ды. Ол барлау ротасында сан рет қарулы қақтығыстың ортасында жүріп, ерлік көрсетti. Еңбегі бағаланбау қалмады. Жоғарғы кеңестің жарысымен «Ерліг үшін» медалімен және басқа да медальдармен маралатталды. Кейиннен жас жігіттің қайсарлығын мойындаған басшылық оны «Қызыл Тү» орденіне де ұсынған болатын.

Шеберлік еңбекпен келеді

Қадағалау органында толағай табыстағра жетіп, кәсіби тұрғыдан есken Кажымухан Орынбекұлы зейнетке шыққаннан кейін де қоғамдық жұмыстардан қол үзген жоқ. Өзі қызмет еткен салаға, өзі тұратын ауданға қатысты өзекті мәселелердің онтайлы шешілүіне үнемі мұрындық бола білді. 2012 жылдан 2023 жылға дейін Алматы облысы Талғар ауданында Ауған жеріндегі қарулы қақтығыс ардагерлерімен мүгедектерінің қоғамдық бірлестігіне тेңаға болып, ауқымды жұмыстардың бел ортасында жүрді. Кажы-

мұхан Орынбекұлының адалдығын, еңбеккорлығын, жауапкершілігін, ізденіштігін біletін ауған соғысының ардагерлері қалыптасып, үміткерлер арасынан топ жаруына тілекtes болып, қозғау салған екен. Алаш арысы Элихан Бекейханов «Ұлтқа қызмет ету білімнен емес, мінезден» деген екен. Бул сайлауга қатысып жатқан үміткерлер арасында білімімен, қызметімен ел құрметіне бөлінгендер аз емес. Ал Кажымухан Орынбекұлы білімі терен, жұмыста тыңдырымды жан ретінде ғана мойындағы қоймай, ұлтқа қатысты мәселені шешу-

де мінез де көрсете алатын мықты екенін жүртшылық білсе дейміз. Сайлаудың тұғырнама

Кажымухан Орынбекұлы төмендегідегі мәселелерді нақты шешу арқылы Алматы қаласы, Алатау ауданын көркейтуді мақсат етіп отыр.

Бірінші – келер үрпақтың әскери-патриоттық және интернационалистік бағытта тәрбиелеп, Отанға деген сүйіспеншілік арттыру;

Екінші – әр елді мекенниң әр үйін газбен қамтамасыз ету;

Үшінші – Алатау ауданының мәселесін шешу;

Төртінші – мектептер және ауруханаларға заманауи жөндеу жұмысын жүргізу;

Бесінші – аудандағы автобустар мәселесін шешу және жолаушылар тасымалдайтын бағыттар санын көбейту;

Алтыншы – қазақ тілін өркендешу;

Жетінші – жаңа жұмыс орындарын ашуды Алатау ауданы әкімшілігімен бірге шешу;

Сегізінші – қоқыс, жол тазалау мәселесін шешу;

Тоғызыншы – қаңғыбас иттердің мәселесін жергілікті билікпен бірге жолға қою;

Оныншы – кәріз құбыры мәселесін шешу және өндөу;

Он бірінші – ауған жеріндегі қарулы қақтығыс ардагерлеріне баспана, жер алуға женилдіктер жасау;

Он екінші – ауған жеріндегі қарулы қақтығыс ардагерлеріне санаториялық, курорттық тегін ем беру.

Сонымен бірге, үміткер мемлекет пен жеке бизнес құрылымдары

бірігін жүзеге асыратын мемлекеттік бағдарламалардың бизнеспе субсидия беру аясынан кеңейтіудің колға алмақ. Кажымухан Орынбекұлы бұған қоса бірталай өзекті мәселелерді дер кезінде реттеуді жоспарлап отыр.

Біздің балаларымыз үш ауысыммен оқымауы керек, аймақ тұрғындарын мектеппен қамтамасыз ету үшін жекеменшік мектептерге белгінетін қаражаттың жан басына шақандыға көлемін өсіру керек;

Жекеменшік ауруханалардың бюджетін көбейту маңызды. Мемлекет қаражат бөлсө жалақы болады, жалақы болса басқа аймақтардан дәрігерлер келеді. Сөйтіп, мамандар тапшылығы жойылады.

Қоғамдық көлікті субсидиялау квотасын көбейту. Квотаны көбейту автобус парктерін ұлғайтуға мүмкіндік береді. Тұрғындар сирек жүретін, қауіпті, лас және лық толы автобустармен жүріп-тұру азабынан құтылады деген ұстанымды күн тәртібіне қойып отыр.

«Мен депутаттықа үміткер ретінде сіздердің сенімдеріздің актауға, өз өнімізін береді. 2012 жылдан 2023 жылға дейін Алматы облысы Талғар ауданында Ауған жеріндегі қарулы қақтығыс ардагерлерімен мүгедектерінің қоғамдық бірлестігіне тेңаға болып, ауқымды жұмыстардың бел ортасында жүрді. Кажы-

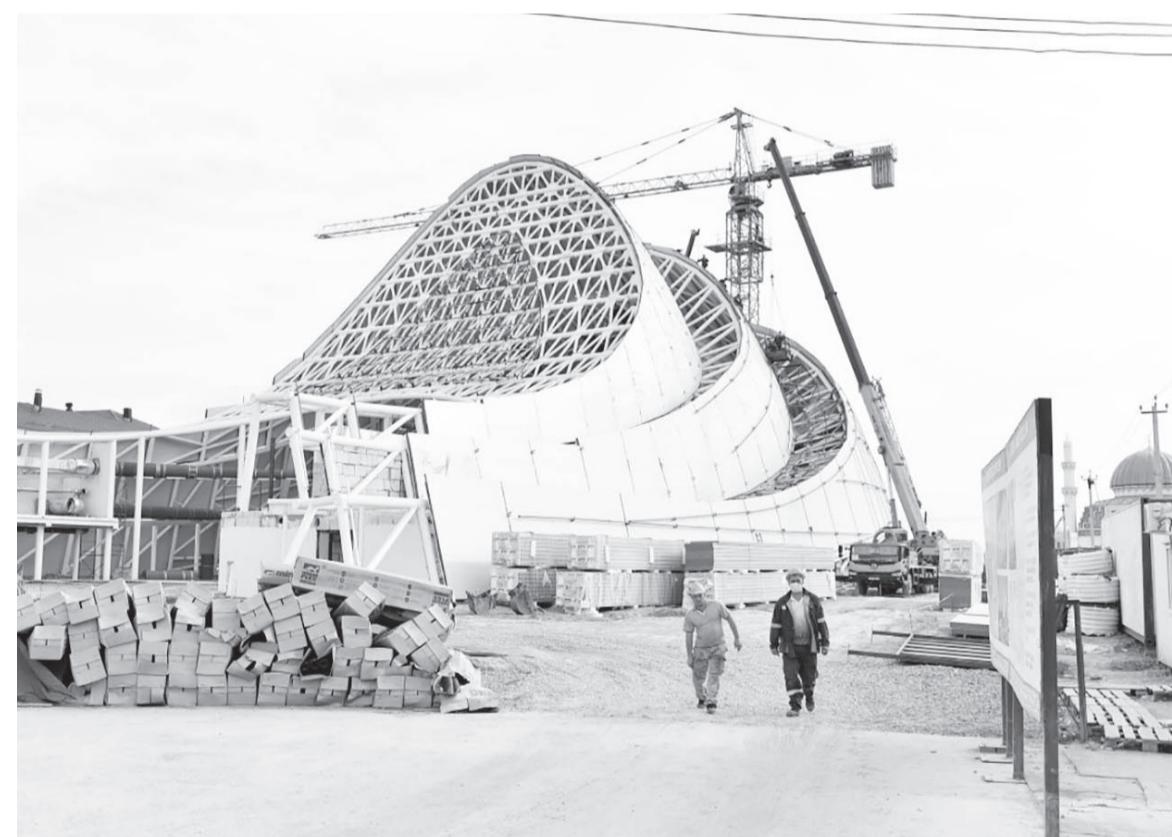
мұхан Орынбекұлының адалдығын, еңбеккорлығын, жауапкершілігін, ізденіштігін біletін ауған соғысының ардагерлері қалыптасып, үміткерлер арасынан топ жаруына тілекtes болып, қозғау салған екен. Алаш арысы Элихан Бекейханов «Ұлтқа қызмет ету білімнен емес, мінезден» деген екен. Бул сайлауга қатысып жатқан үміткерлер арасында білімімен, қызметімен ел құрметіне бөлінгендер аз емес. Ал Кажымухан Орынбекұлы білімі терен, жұмыста тыңдырымды жан ретінде ғана мойындағы қоймай, ұлтқа қатысты мәселені шешу-

АЙМАҚ

ТҮРКІСТАН ӨҢІРІНІҢ ТҮНЬІСЫН АШҚАН ЖОБА

Өңірлік тәңсіздік мәселесі бүкіл әлемді толғандырган өткір проблеманың бірі. Мұндай жайт біздің елімізге де тән құбылыс. Осындағы мәселелерді ескерген Мемлекет басшысы өнір жетекшілеріне бірқатар тапсырмалар берген. Осыған орай, Президент тапсырмасы бойынша елімізде өңірлер арасындағы айырмашылықты қысқарту мақсатында «Қуатты өңірлер – ел дамуының драйвері» атты үлттық жоба әзірленген болатын. Атап жобаның басты мақсаты – республика тұрғындарының ең негізгі мәселелерін шешу еді.

2021 жылдың 12 қазанында ҚР Үкіметінің қауыссымен ел тұрғындары үшін қолайлы өмір сүру ортасын құруға негізделген «Қуатты өңірлер – ел дамуының драйвері» үлттық жобасы бекітілген. Сол базалық көрсеткілестін қызметтерге тең қол жеткізу және көлік байланысын қамтамасыз ету атты екі бағыттан тұратын жобаның алғашқы бағыты бойынша ел азаматтарын тұрғын үймен қамту, коммуналдық секторды, жалпы инфрақұрылымды дамыту жұмыстарын атқарылатын болып жоспарланған. Атап өтсек, бас жоспарда мыңнан астам көппәтерлі тұрғын үйді жөндеу үшін бюджеттік несие беру, 16 мың шақырым ауызысу, су бұрын желілерін жүргізу және жөндеу, 46 су құбырын желісін, коммуналдық сектордың 7700 шақырым желісін, 785 шақырым ирригация желілерін қайта жөндеу жұмыстары қарастырылған. «Нәтижесінде, 2025 жылға дейін ел тұрғындары толықтай ауызсузен қамтылып, қала аумағын сарқынды судан тазарту мәселесінде толықтандырылған. Қалыптастырылған жоба 12 пайыза дейін төмөндейді. «Ауыл – Ел бестігі» жобасы арқылы ауылдарда 12 мың шақырым инженерлік желі, 10 мың шақырым көнтішлік жолдар мен 1,5 мың әлеуметтік нысандар салынып, жөнделеді. Елді мекендердегі жолдардың барлығының сапасы жақсы және қанағаттанарлық деңгейге жеткізіліп, 3,5 мыңнан астам ауылдың инфрақұрылымы жақсарады. «Жайлай тұрғын үй» бағытында шенберінде белгілі санаттарға жатынан 180 мыңнан астам адамның жалға алған тұрғын үйге кететін шығысын субсидиялау, жұмын астам әлеуметтік жалға берілетін және кредиттік, жұмыс істейтін жастар үшін 15 мың тұрғын үй салу, сонымен жақтар, өз қызметтерлері үшін ауылдық жерден үй салған жұмыс берушілердің шығындарын жаба жұмыстары атқарылады. 103 млн шаршы метр жаңа тұрғын үй пайдалануға беріліп, жеке құрылымы бастайтын тұрғындардың 235 мың жер телімінде инфрақұрылыммен қамтылады», – делинген үлттық жобаның төлкүжатында. Осыған орай

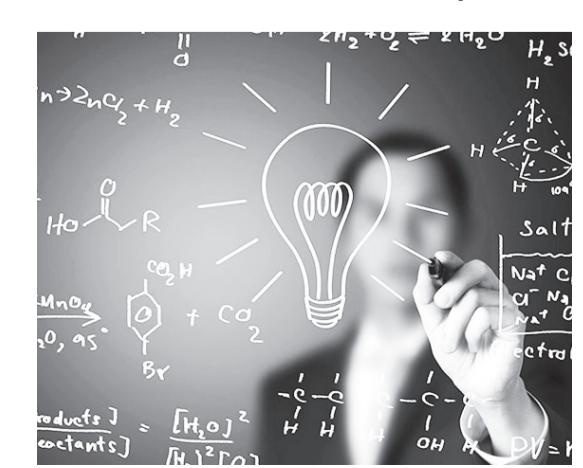
облыс тұрғындарын баспанаң қамту, коммуналдық шаруашылықты дамыту мақсатында қандай жұмыстар жүргізіліп жатқаны жайлы

функциясымен жабдықталған 21 760 шам, 1493 дана күн сәулеесінен қуат алатын жаңық құрылымдары орнатылған.

Атап бағдарлама аясында өткен жылы өңірдегі 841 елді мекенниң 717-сі ауызсузен қамтамасыз етілген екен. Тарқатып айттар болсақ, 2021 жылы ауызсузен қамту саласы бойынша облыс аумағында 58 нысандың құрылышындағы бағыттада жүргізілген. Оның 11,4 млрд теңге бюджеттеннен және 1,2 млрд теңгесі облыстық бюджеттеннен қаралған. Сол 58 нысандың 22-сі пайдалаңуға берілсе, қалған 36 нысандың құрылышы 2022 жылға өтпелі болды. Нәтижесінде, 20 өлді мекен ауызсузен қамтамасыз етіліп, 8 өлді мекенниң тозығы жеткен су құбырлары қайта жаңартылды. 2022 жылы 38 нысандың құрылышына үлттық қордан 15,8 млрд теңге бөлініп отыр. Оның 30-ы 2022 жылы пайдалаңуға берілсе, қалған 8 нысандың құрылышы 2023 жылға өтпелі болады. Жыл соңына дейін 13 өлді мекенді орталықтандырылған ауызсузен қамтамасыз ету, 14 өлді мекенниң тозығы жеткен су құбырларын қайта жаңарту жоспарланып отыр.

Жалпы, қай елде болмасын, тұрғындар өмір сүретін ортасын жайлайлығын қамтамасыз ету кезек күттірмейтін мәселенің бірі. Соңынан да бірнеше жылға созылатын кешенді жобаның өз тимділігін көрсетері айқын. Осындағы жобаның арқасында халықтың жағдайы бір шама болса да көтерілетіні белгілі.

Раушан НАРБЕК
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

Қазақстан АҚШ-тың ұлттық ғылым қоры жариялайтын Әлем елдерінің ғылыми-зерттеу белсенділігі деңгейі рейтингі (Scientific and Technical Activity) бойынша 2019 жылы 197 елдің ішінде 61-орыннан көрінді.

АДАМ КАПИТАЛЫ ҒЫЛЫМИ ЖЕТИСТІКТЕРМЕН БАҒАЛАНАДЫ

Ол Science Citation Index жүйесінен енгізілген рецензияланған ғылыми журнандарда 2018 жылы жер және фарыс туралы ғылымдар, математика, физика, химия, биология, медицина, психология, әлеуметтану, техника және технология, машина жасау, ауыл шаруашылығы ғылымдары бойынша жарияланған мақалалар санымен бағаланған болатын. Қы

ОРАЙЫ КЕЛГЕН ЭҢГІМЕ

Серік ЕРФАЛИ, мәдениеттанушы, заңгер, математик:

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЬҚ
ӘЛСІРЕСЕ, ҰЛТ ҚҰРИДЫ

— Серік Әбдірешулы, бұ-
гінгі сұхбатымызды ұлттық
құндылықтың ерекшелігінен
бастасаң.

— Ұлттық құндылық дегенін өзі
этностың үт болуға, ұлттық мемлекет
болуына қатысатын барлық этногра-
фиялық, мәдени, ресурстық, әлеуеттік
мүмкіндіктер. Ол әткен шак, осы шак
және болашақпен өлшеннеді. Әткен
шакпен қарағанда ұлттық құндылықта
қазіргі таңда қалыптасқан тіл, болмыс,
мәдениет, тарих, өмір салттымыз, ша-
руашылығымыз сияқты көрсеткіштер
жатады. Бұл барлық ұлтқа тән.

— Ұлттық құндылықтың қа-
лай анықтауға болады?

— Ұлт қажетсінегін құндылықтың
барлығы өзінен өзі анықталады. Ұлтқа
тіл керек пе, онда ол құндылық. Ұлтқа
өнер керек пе, ол — құндылық. Ұлттың
дамуына ғылым керек пе, онда ол да
құндылық. Құндылықтар да үақыттың
талағына, қажеттілігіне, өзектілігіне
қарай өзегеріп тұрады.

— Ұлттық құндылықтар қа-
лай қорғалады?

— Ең алдымен оны сол ұлттың
құрган мемлекеті қорғауда, дамытуға
міндетті. Егер мемлекет ол құн-
дылықты қорғамаса, онда ол сол
ұлттың мемлекеті емес. Ол белгілі бір
тоттың, болмаса басқа бір шеткі топ-
тардың сол мемлекетті пайдаланып
отырғандырып деп есептеуге болады.

Мемлекет не үшін құрыл-
лады? Ұлтты, оның құн-
дылыбын қорғау үшін құрыл-
лады. Ұлттық құндылық
әлсіреген сәттен ұлттың өзі
ыдырап, күйреп, құлдырап,
жойла бастайды.

— Ұлттық құндылықтарды қорғау-
дағы билік органдарының қызметін
қалай бағалайсыз?

— Егер ұлттың қажет-
тілігін өтеп, ұлттық құн-
дылықтарды дамытып жатса, онда бес қоямыз.
Егер сөзбен фана алдау-
сыратып келе жатса, ол ұлттық мемлекеттік билігі
емес. Мәселен, 30 жыл бойы Наурызың мәселе-
сін әлі шеше алмай келе жатырмыз. Ол елдегі 8
мемлекеттік мереекенің бірі
және бастысы. Оның әлі
қунғе атрибути, келбеті,
тұжырымдамасы жоқ. Нау-
рызға Мәдениет және
спорт министрлігі тікелей
жауапты. Алайда, олар
дайында берген тұжы-
рымдамаңың өзін бекітпей отыр. Не
оны сарапқа салған жоқ, не ортада
талқылаған жоқ. Истеген адамды
шақырған да, кездескен де жоқ. Ұлт-

тық тіл мен ұлттық спорттағы жағдай
да осындай.

— Ұлттық құндылықтарды
дәріптеу үшін не істеу керек?

— Дәріптеу үшін оған мемлекеттік,
қоғамдық және коммерциялық сект-
торлар бірігіп, жұдырықтайды жүмылғып
әрекет ету керек. Мысалы, ұлттық
спорты дамытуға Мәдениет және
спорт министрлігі бюджеттен қаржы
бөлігі көрек. Коммерциялық сектор
қоғамдық сектормен бірлесіп федера-
ция құрлып, қаржы салады. Қоғамдық
сектор ғылыми жағынан үлес қосады.
Яғни, оны зерттеп, тарихын, қазіргі
мәселесін ашып, оны шешу жолдарын
қарастыру керек. Міне осы 3 сектор
біріккенде фана ұлттық спортың
мәселесі шешіліп, дамиды. Ал үшеуі
бірікпесе, туынбай үш жаққа тартса,
қандай шара болса да нәтижесіз. Оған
жанашыр басқа топтар кіре алмайды.
Сондықтан қазіргі ұлттық спорт фе-
дерацияларының барлығын қайтадан
құру керек. Оны қоғамның талқысына
сарап, жөндеге мемлекеттік органдар
да қатысуы тиіс.

Қазір ұлттық спорта федера-
циялар өте көп. Бірақ оның бар-
лығы жеке, дербес адамың көзқарасынан
шықпайды. Федерациялар ұлттық спортың
әдістемесін, дамытудың әзірлеуге кірісі
керек. Сонын қызықкан бизнес өкілдері
нақты жобалар бойынша оны дамытуға қаржысын салса фана жұмыс
ілгері басады.

Жалпы, ұлттық спорт деген ұлттық
ойыннан басталады. Ұлттық ойынды
жетілдіргендеге фана, ұлттық спортың
айналып. Бізде қазір ойын мен спортың
арахігін ажыратып алмайтын адамдар
мәселесінен айналып жүр. Үлес қосайын,
ұсыныс берейін десен кабылдамайды. Бәрі
бір-бір спорты жекешелендіріп алған.
Яғни, халықтың, ұлттық құндылығын
осындай жеке көзқарастар, тар тұжы-
рымдар аяқтасты етіп жатыр.

— Наурыз мереекесінің мәр-
тебесін көтеру үшін оны атап
өтудің тұжырымдамасын
зандастыру қажет пе?

— Наурыз мерекесінің тұжырымда-
масын зандастырудың қажеті жоқ.
Тұжырымдамасы дайын болғанына
кемінде 10 жыл болды. 2013 жылы
алғаш рет Шымкент қаласында атап
өттік. «Nauryz Fest» жобасымен 9
күндей мерекені. Ол ешкінің ой-
дан шығарғаны емес. Тарихтағы бар
нәрсе. Мәшінүр Жүсіп Көпевтің 20
томдық шығармалар жинағының 8-то-
мында 1-8 күндері, қазіргіші 14-21
наурыз арасындағы Наурыз мерекесін
тойлауға қатысқаны айтылады. Міне
осы тұжырымды біз «Nauryz Fest» деген
фестиваль түрінде заманға лайықтап
жастардың да, этнос екілдерінің де
қабылдаудың қолайлай етіп, тек қана
этнографиялық мереке не этнографиялық
еске алу күні ретінде емес, нағыз мем-
лекеттік мереке деңгейіне жеткізген
тұжырымдамасы жасады. Өкінішке
қарай, мемлекеттік органдарға өткізе
алмай діңкелеп жүрмін. Жыл сайын
әкімдерге шығамыз. Олардың арасын-
да енді-енді фана қозғалыс болып жа-
тыр. 2021 жылы біздің ұсынысмызды
министрлік бүрмалаптап сайтында жа-
рилаган. Сол бүрмаланған нұсқаның
өзін халық жылды қабылдады. Оның
үстінен, 2021 жылы Президент Қ. Тоқа-
евтың «Тәуелсіздік бәрінен қыбмет»
деген мақаласы жарияланды. Соңда
о кіcis Наурызың тұжырымдамасын
жасау керек деп айтты. Алайда ол әлі
күнге дейін орындалмай келе жатыр.

Жалпы занды кез келген нәрсеге
тықпапалап, оны ала жүгірудің керегі
жоқ. Бұл жерде ерік-жігер, сонын
ұлттық дамытуға деген құлышының пен
соган деген жанашырлық керек. Ал
біліктік үшінші ұлттық құндылығының
шылақта шығармайды. Зан біліктен
жоғары тұруры тиіс. Билік пен халық бір
катаarda тұруры керек.

— Сұхбатыңыза рақмет.

Ерлік ЕРЖАНАУЛЫ,
«ЗАң газеті»

ЗАҢ ЖӘНЕ ЗАМАН

А. ИМАНКУЛОВ,
Жегісу ауданы №2 сотының судысы

Дәлелдемелерді жинау процесінде тін-
тудің алатын орны ерекше. Манызы
бойынша ол қарап-тексеруден ке-
йінгі басты тергеу әрекеті болып та-
былады. Оның тарихына қысқаша көз
жүгіртер болсак, тінтудің ен алғашқы
түсінігі бәтісверопалық құқықтың ежелгі
рим дәүірінен белгілі «XII бағана занда-
рында» берілгенін көреміз. Оnda тінтуге –
«...заттардың іздеуге бағытталған әрекет»
деген анықтама берілген.

Ресейде тергеу әрекеті ретінде тінту
ең алғаш рет IV (Қаһарлы) Иван дәүіріндегі

құқықтың жаңа қайнар-көздерінде көрініс
табады. Мысалы, 1497–1510 жылдардағы «Судебник» адамдың тінту мен оның азапта-
уды қылмыстық процессті жүргізуінегізгі
әдісі ретінде қарастырын, сондай-ак, ол

дәүіріндін барлық қылмыстық іс жүргізу

мен оның азаптаудың жаңа қарастырын,

жерде қарастырын, сондай-ак, ол

дәүіріндегі қарастырын, сондай-ак, ол

дәү

ҚОКЖИЕК

ЖАҢА ФЫЛЫМИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖАРЫСЫ

Central Asia FIRST Championship халықаралық чемпионаты Астанада өтті. Атамыш шарага оқушылар робототехника бағыты бойынша қатысты. Халықаралық додаға алыс-жақын елдердің де оқушылары өз жобаларын ұсынды. Инновациялық жобалар әртүрлі тақырыптарды қамтыған.

«Мені жас таланттардың жобалары қуанты. Айта кеңеңдік, биыл чемпионат энергия тақырыбына арналған, қа-
тысуышылар өз ізденистерін үлкен ықыласпен таныстыруды.
Жеңімпаздар алемдік бәсекеде елдің нағызын қорғау үшін АҚШ-ка аттанады. Бұл балалардың барлығы жаңа технологияларды дамытып, елдің дамуына үлес қосатын болашақ IT мамандар, инженерлер мен ғалымдар. Техникалық білімді алуға ұмыттың жастар Қазақстанның өркендеуіне ықпал етеді деп сенемін, өйткені біздің экономикамызда техникалық мамандықтардың өкілдері жеткіліксіз», – деп жазды олимпиада жайында Цифрлық даму, инновациялар және аэрофарыш өнеркәсібі министрі Бағдат Мусин.

Министрдің айтуынша, инженерлік көзқарас барлық жерде болуы керек, соның арқасында инновациялық өнімдер пайда болады. FIRST - STEM білім саласындағы национальные чемпионатындағы қызығынан көзінде 10% FIRST бағдарламасының тулеуліктері.

Ж.КҮРМАНБАЙ

БАСТАМА

ҚҰСБЕГІЛЕР САЙЫСҚА ТҮСТІ

Атырау облысының Жаңаталап аудылында 23-16 ақпан күндері ересектер арасында құсбегілердің XVI ел чемпионаты өтті.

Оған еліміздің Алматы, Ақмола, Қарағанды, Жамбыл, Шығыс Қазақстан, Түркістан, Маңғыстау, Павлодар, Аты-

рау, Абай, Жетісу, Ұлытау облыстары мен Астана қаласынан келген 50-ге жуық құсбегі қатысып, 31 бүркіт,

11 қаршыға, 10 ителгінің арасынан үздіктерді анықтады. Чемпионатты Ұлттық спорт қауымдастыры, «Қыран» федерациясы және Атырау облыстық әкімдігі бірлесіп үйимдастырыған болатын.

Бүркітшілер жарыстың алғашқы күні «Қолға қондыру» сайсызы бойынша бақ сыйнап, олардың 18-1 екінші кезеңде «Шығаға салу» бойынша сынға түсті. Ал екінші күні «Коянға салу» сайсызы болды. Тартысты өткен жарыста астаналық Құнтуған

Арманбек жеңімпаз атанды. Абай облысынан келген Ерзат Байқадамов екінші, астаналық Құнтуған Серікбек пен атыраулық Арман Қошқаров үшінші орын алды.

Қаршығаны қолға шақырудан түркістандық Арша-

**Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»**

Сурет «Қыран» федерациясы қоғамдық қорының атқаруышы директоры Бағдат Мұттекеңжаның өлеуметтік паралықасынан алынды

БІЛГЕН ЖӘН

Мемлекет кепілдік берген заң, көмегін мемлекеттік органдар «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» заңда белгіленген тәртіппен, адвокаттар, заң, кеңесшілері «Адвокаттық қызмет және заң, көмегі туралы» және нотариустар «Нотариат туралы» заңдарда белгіленген тәртіппен, жеке сот орындаушылар «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» заңда белгіленген жағдайларда және тәртіппен, әлеуметтік маңызы бар істер санатын орындау кезінде өтеусіз көрсетеді.

ТЕГІН ЗАҢ КӨМЕГІНЕН КІМДЕР ҮМІТТІ?

Сонымен қатар, Қазақстан заңдарында көзделген жағдайларда, мемлекет кепілдік берген заң көмегін өзге тұлғалар өтеусіз көрсете алады.

Құқықтық ақпарат беру түріндегі мемлекет кепілдік берген заң көмегін тегін алуға барлық жеке және заңды тұлғалардың құқығы бар.

«Адвокаттық қызмет және заң көмегі туралы» заңының 26-бабының 2-тармағына сәйкес, құқықтық консультация беру түріндегі мемлекет кепілдік берген заң көмегін алуға құқығы бар тұлғалар:

Алименттер өндіріп алу, зейнетакы мен жәрдемақылар тағайындау, ақтау, босқын немесе қандас мәртебесін алу мәселелері бойынша жеке тұлғаларға, ата-анасының

қамқорлығының қалған кәмелетке толмағандарға;

Мәртебесіне немесе жағдайына байланысты құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету және қорғау маселелері бойынша сексуалдық зорлық-зомбылық, адам саудасы, терроризм актісі құрбандаудың көзінде азаптаулауда ұшыраған құрбандауда;

Асыраушысының қайтыс болуынан көзінде азаптаулауда ұшыраған құрбандауда;

Жұмысының қайтыс болуынан көзінде азаптаулауда ұшыраған құрбандауда;

Ұлы Отан соғысына қатысушылар, жеңіл-

діктер бойынша Ұлы Отан соғысына қатысушыларға тенестірілген адамдар, сондай-ақ, басқа мемлекеттердің аумағындағы ұрсы қымылдарының ардагерлері, мерзімді қызметтегі әскери қызметшілер, бірінші және екінші топтағы мүгедектіри бар адамдар, жасы бойынша зейнеткерлер болып табылатын, кәсіпкерлік қызметпен байланысты емес мәселелер бойынша жеке тұлғаларға;

Кәсіпкерлік қызметпен байланысты емес мәселелер бойынша көпбалалы отбасыларға;

Кәсіпкерлік қызметпен байланысты емес мәселелер бойынша жан басына шаққандағы орташа айлық кірістері облыстарда, республикалық маңызы бар қалаларда, астанада белгіленген кедейлік шегінен төмөн табысы аз адамдарға (ағасыларға) осы заңда және Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен көрсетіледі.

Ал, сottарда, қылмыстық құралай органдарында, өзге де мемлекеттік органдарда және мемлекеттік емес үйімдерда жеке тұлғалардың мүдделерін қорғау және білдіру түріндегі мемлекет кепілдік берген заң көмегі:

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес әкімшілік жауаптылық тартылатын адамға;

Азаматтық процестік заңнамасына сәйкес талап қоюшыға не жауапкерле және Қазақстанның әкімшілік сот ісін жүргізу туралы заңнамасына сәйкес талап қоюшыға;

Қылмыстық-процестік заңнамасына сәйкес

құдіктіге, айыпталушыға, сottалушыға, сottалған адамға, ақталаған адамға, жәбілденешіде оғы заңда және Қазақстанның заңнамасында белгіленген тәртіппен көрсетіледі.

Алименттер өндіріп алу, зейнетакы мен жәрдемақылар тағайындау, ақтау, босқын немесе қандас мәртебесін алу мәселелері бойынша жеке тұлғаларға, ата-анасының

қамқорлығының қалған кәмелетке толмағандарға; мәртебесіне жеке қорғау мәселелері бойынша сексуалдық зорлық-зомбылық, адам саудасы, терроризм актісі құрбандауда не азаптаулауда ұшыраған құрбандауда және әсиралышының қайтыс болуынан көзінде азаптаулауда ұшыраған құрбандауда;

Мемлекет кепілдік берген заң көмегіне мүқтаж тұлғаның мүддесіне орай оның өкілі заңдарда белгіленген тәртіппен осындағы көмек көрсету туралы тәтіншатпен жүгіне алады. Жоғарыда аталған санаттардың біреуіне сәйкестік анықталған жағдайда, заңының талабына сәйкес, заң көмегін алуға құқығының болады.

Базарбай АЛТЫНБЕКОВ,
Түркістан облысы Әділет департаментінің құқықтық түсіндіру және халыққа заңгерлік қызмет көрсету бөлімінің бас маманы

ЖАРНАМА

ТАРАТУ

2. «Шымкент қаласының бокс Федерациясы» қоғамдық бірлестігі (БСН 990440004447) өзінің еркіті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Шымкент қаласы, әл-Фараби ауданы, Фани Иляев көшесі, 59/1 фимарат.

3. «Шыныбек Сай» АШО кооперативі, БСН 200940016981, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Аттап ауданы, Райымбек ауданы, Ұзак батыр ауылдық округі, Сарыбастау ауылы, Сарыбастау көшесі, 10 үй, пошта индексі 041420.

6. «ЭКОЛАЙН» ЖШС (БСН 031140005913) өзінің еркіті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Жосалы кенті, Жомартов көшесі, 41 үй.

8. Жаңақорған ауданы әкімдігінің 2023 жылғы 3 ақпандары №52 қаулысымен «Жаңақорған ауданының мемлекеттік сатып алу бөлімі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, БСН 180140002926,

өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Жаңақорған кенті, Манап Қекенов көшесі, 37 үй.

9. «Black Group» ЖШС, БСН 220740027232, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Ақтөбе қаласы, Мұхаметжан Тынышбаев көшесі, 48 үй, 15 пәтер, тел. 87767997711.

МУРАГЕРЛІК

5. 14.06.2021 ж. қайтыс болған аз. Абдықалыкова Рысалды Казангайовнаға қатысты мұрагерлік істің ашишына байланысты мұрагерінің және мүдделі тұлғалардың Қызылорда қаласы, F.Мұратқан көшесі, 3B мекенжайында орналасқан нотариус М.Бердалиеваға хабарласуарын сұраймыз. Тел.: 87027772722.

7. 17 қараша 2022 жылда қайтыс болған азамат Сабыр Телеуовтің атына мұралық іс ашылды. Барлық мұрагерлерінің мұраны қабылдауда үшін Атырау қаласы, Авангард 3 ықшамауданы, 75 үй, 5 көнде мекенжайы бойынша нотариус А.А. Амандақоваға хабарласуарын сұраймыз.

ӘРТҮРЛІ

4. Алматы қаласы, Алатау аудандық сотының 14.02.2023 ж. үй-ғарымымен Нусипова Ирина Анатольевнаның, мекенжайы: Алматы қаласы, «Шапагат» ықшамауданы, Баянху көшесі, 183, Нусипов Альмухан Кудайбергеновичтің, 15.10.1960 жылы туған, Сарқанд қаласының тұмасы, соңы жұмыс орны белгісіз, соңы мекенжайы: Алматы қаласы, Жандарбеков көшесі, 193, хабарсыз кетті деп тану туралы арзы қабылдана азаматтың іс қозғалды. Азамат Нусипов Альмухан Кудайбергеновичтің, Алматы облысының тұмасы, ұлты қазак, жүрген жерде тұралы мәліметті немесе басқа да ақпаратты білітін адамдардың жарияланып берілген күннен бастап үш ай мерзімде Алматы қаласы, «Шанырақ-2» ықшамауданы, Жанқожа батыр көшесі, 26 үй, мекенжайы бойынша Алматы қаласы, Алатай аудандық сотына хабарлауын сұраймыз.

ҚҰЛАҚҚАҒЫС!</h

ШАХМАТТАҒЫ АГРЕССИВТІ ҚОРҒАНЫС...

Орын алған оқиға Бекке өрекел нәтиже екесінін Болат ішіп алса да дәл болғағандай. Бек оны жұмыссыз жүрген кезінде Қауіпсіздік департаментінің кеңесшісі ретінде алған еді. Бұл компания елеғе танымал және ірі қаржы құрылымы. Жақында компанияның құпия ақпараты бәсекелестердің қолына түскені белгілі болып, Бек акционерлер алдында кінәлі болып ұнхырғасы түсіп жүр. Жауапкершіліктің бір ұшы Болатта. Дер кезінде болжап қарсы тұра алмады. Іс «ұятын» фана бітпейтін түрі бар. Барлау қыметтін кеткенине біраз үақыт етсе де, Болат тұжырымдау қабілеті мен жұдырықтасу икемін ұмытпаған. Мектеп пен жоғары арнайы оқу орындарын ұздық бітірген, жауапгерлік самбодан спорт шебері, үш шет тілін жеткіз білетін Болат, тек қызын мінезінің арқасында әлі де әз орнын таба алмай жүргеніне іштей ашулы. Ол аздай, жұбайымен ажырасқалы бес жылдың жүзі болды.

— Дағышы, тағы да 200 грамм... Қап...

— Алло Бек,... мен баяғы екеуіздін жұлығатын жерде отырмын. Кел, шайқап кет миымды! — деп ыздалының телефонды лақтырып жіберді. Осы сатте қонындағы ұяны телефон ұшып барып қарсы үстелде отырған жас қыз-жігіттердің аяқ жағына түспесі бар ма! Олар да інігерге кара таппай отырған сияқты. Әлгілердін арасында ерігіп, ісініп отырған еңгезердей біреу атып тұрып, Болаттың кешірім сұрауына мұрша бермей, орындықты бір теүіп ұшырып жібермесі бар ма? Өзі ызалы әрі біраз сілтеп алған Болат мындан кейін қызының шыға келді. Тәжірибесі жоқ жігіттермен жұдырықтасып, батыстың «әкшін киноларындағыдай» қимылдаған Болат ешкімді шақ келтіреді. Ақыры, бәледен машалық қашқандай әлгілер бір-бірін сүйрелеп рестораннан қашып шығып кетті. Осы аралықта кішкене қызы бар Бек те келіп жетті. Бұл келгенде полиция мен ресторандар әкімшілігі протокол толтырып жатқан еді. Ол тез арада есін жылып, мейрамханаға айыппұл мен шығынын төлеп, полицейлермен келіскендей болды.

— Қой, кеттік бұл жерден, жүр, — деп шығуға бет алған Бек, есік алдына екі джип тоқтағанын байқап, күміндері жыртылған Болаттың арада мейрамхананың артқы есігінен алып шығып, бірінші тоқтаған көлікке отыра салып оқиға болған жерден іздерін жоғалтты.

«Бұйрық» қатты

«Жалғыз баламның жағын сыйырғаның жағасын жыртып, саяғын сыйырғасын», — дегендегей екі көзі от шашқан. Әлімтайдың телефон арқылы көмекшісі, бұрынны полиция қызметкері Тайсонды (шын аты — Тұрар) жедел шақырып алды. Бастының қатығоз, кекшіл және шыдамсыз екенін білетін Тайсон үндемде жаржағайдағыда жындықтарындағыдай алды. Бастының жағасын жыртып, аялай жазалау керек! — деген бұйрық алды. Әккі полицией Тайсон кезінде қызметтін асіре пайдаланғаны үшін жұмыстан қуылып кеткен болатын. Өзі ете құжәне дүниекүмар Тайсонды не қызықтыратының билген Әлімтайдың дипломатын ашып «қекесін көрсет»

дегендегей бір бума долларды алдына лақтырып жіберді.

Ішкілік шіркіттің ретін келгенде көніл көтеріп бір марқайтып қояды да, бірақ көп ішсөн өртөніне басты ауыртып, бетті ісіріп бәле болады. Ресторандарға жағдайдан кейін түнімен әнгімелескен екі дос ертеңіне сол күнді кешті. Таңертен бас жағансыған Бек Болаттың қоштасып, түс кезінде жоғалытып болып уағдаласып, жұмысына шығып кетті. Кабинеттіне кіре:

— Бек Батырұлы, сізге беймәлім кісі телефон шалып тұр. Байланысқа косайын ба? — деді комекші қызы кабинеттіне кіріп. Бұл бас изей салысмен телефон қосылды.

— Алло... досына жаңын ашыса сені кешкі сағат жетіде Ритц Карлтонда күтем...

...Гүк, гүк, гүк! ...Кім болды екен бұл, не дөлса Болатқа бірнарсе болғаны анық. Телефон соққан адам да жәй біреу емес...

— Иә... Болат пен мен туралы ақпарат жинаған екен, яғни, құқық қорғау органдың байланысы бар, — деп Бек алғашқы тұжырым жасады.

Бек ойланып біраз отырды. Қауіпсіздік департаменті жігіттерінің ақпаратына сәйкес телефон нөмірі анықталады, Болат та байланыстаң таңытты. Бек сақытақтың қорлық жоқ дегендегей жақтырмаса да сол баяғы Болаттың араласатың қауіпсіздік комитеттің Сабырға хабарласып, мән-жәйді түсіндіріп, бірге, бірақ кездесуге бөлек-бөлек баратын болып келісті.

Қарсылас

Ритц Карлтон алдында әддегідей кілең люкс автокөліктер, шырттай кінгін адамдар. 30-қабаттаға дәмханада отырған Әлімтайдың Бекті көре сала бұрыннан танитындағы ынғай көрсетіп, белгі берді.

— Мен сені сирттай жақсы білем, өзің бір «қараңы адам» сияқты көрінесін. Досың екеуін баламды оңдырмай соқыға соғып кетісіңдер. Жауап беру керек! — деп Бекке бажырашып.

— Біріншіден, менімен «сен» деп шалқаймай дұрыс сөйлесін. Екіншіден, досыма кім де кім, қандай да бір зиян келтіре, оларға 90-жылдардағы қақтығыстар той сияқты көрінетін ексертеңім.

Бек «ендеңегізгі мәселе...» дей беріп еді, Әлімтайдың өкірендерін сөзін бөлмек болды. Оны тытып тастамаса болмайтын үқсан Бек: «сен емес, шыныр, полковник мырза де» деді сүрүн бұзып.

Бұл Бектің алғаш рет кім екенін ашақтың айтқан сәті еді. Жағдай соның көжесінде етіп тұрғанын байқаған барлаушыда басқа амал жоқ еді. Ашық

текетірестерде, «жасырын соғыс» та бұрынғы барлаушыларға жат дүние емес. Дегенмен, қарсылас та осал «серіктес» көрінбейді. Кейін белгілі болғандай Болаттан тәркіленген тапаншының адам өліміне жақтысы бар екені айтылды.

— Әлімтайдың, бейресми түрде алынған мәліметтерге қарағанда, ірі құрылыштық компанияның акционері, 90-жылдардағы қарбаласта рәкет тобының мүшесі болған, қалталы бизнесмен. Қазіргі кезде жекеменшік сауда орталығының құрылышын аяқтауда. Қасында унемі «құлақтары сыңған» бұзакы жігіттер мен көлөн-кесіндегі болған, есік полиция қызметкері Тайсон деген біреу жүреді. Аң аулау мен көкпар ойындарына қызығады. Ерекше айта кететін жайт — оның жергілікті әкімшілік пен Астана барлауруларынан тұсыз байланысы бар сияқты. Сондықтан болар мемлекеттік ірі тендерлерді жиі үткіп алып жүр.

Тығырық

— Бұл мәліметтер елеуметтік желілерден алынғып, тұжырымдалды, — деп Виктор бір жерге жиналған күрстастарға қысқаша ақпарат берді. Ол өзі ҰҚҚ үйімдасқан қылымыспен күрес бөлімінен бес жыл бұрын кетіп қалған болатын. Себебін, Виктор бала-шагасының келешегіне алаңдаушылығымен түсіндірген, қазір болса құқық фирмасында жұмыс атқаруда. Осы ретте, оның Болаттың мәселесінде адвокат пен басқа құқықтық сұраптарға жауапты болғаны түсінікті еді. Виктор ете бауырмал, шынын және сауатты болғанымен, жеке қауіпсіздік мәселесінде сәлтартқышақтайдын, яғни қорқақтау.

— Егер Әлімтайдың туралы ақпаратрас болса, онда оның әкімшілік реңдерінің мүшесі екен, — деп Бек әрі қарай жағастырып кетті. Оның ойы — Болаттың отырғызып, сосын түрмеде де қысым көрсету. Не деген қатығездік!

Бул кезде үақытша изоляторда жатқан Болат: «Ал енді ақтапын көр, өзің массын, саусағының ізі бар тапаншының табылғаны анау, наркотик, онымен тұрмай ірі компанияда қауіпсіздікте қызмет етесін, — деп басын қасып қойды. — Енді тек Бек пен жолдастарыма құдай қуат берсін, олардан басқа сенетін жоқ. Ол баяғы қызық та қажет болған қызметтегі үақытын сағынып терең ойға кетті. Бул жерде үақыт жеткілікті, әшейнде сінбірге қол тимесіш еді, қазір қырсықанда үақыт етпейшін құдай ұрады.

Коррупциялық «шудан» қорықп, күш пен билікті сыйлады. Бек және достары бұл ереже болмаса да қағиданы билетін. АҚШ-тағы мафия серкесі Аль Капоне салық мәселесінде

оғаштық жасап, ақырында арнайы қызмет органдарының құрығына түспел пе еді! Бұл да бір тактика. Әрине, біздің ел АҚШ болмаса да, 30 жылдан бері үақып жатыр емес?

Әлімтайдың да кіммен қақтығыса түскенін Бектің сөзін кейін түсінгенмен, менсінбегендегі Тайсонға алдағы үақытта болаттың үстінен болатын сотқа көніл белгіді қатаң тапсырды. Ол бұл «айқасты» Астана биорократтары ой-

лағандай шешетініне сенімді еді. Ал өзі бұл сот процесіне жақтысы жоқтай, тек сырттай қадағалап, Болатқа қарсы истеген болаттың үстінен болатын сотқа көніл белгіді қатаң тапсырды.

Қақтығыс

— Алло, Бек! Қызметте жүргенде танысқан жақсы досым мықты журналист және криминал мәселесі туралы жағдады, — деді Виктор сүйінші сұрағандай, — кешкісін тағы да жолығайык, сенің де

ойлап тапқан тактикаң бар шыгар. Жігіттерді де жинаһын, — деп қысқа қайыран Виктор телефонды қойды.

Ал кешкісін барлаушы достар Болаттың қорғау үшін нақты жоспар белгілеуге кірісті. Виктордың журналист таныссына өтінің айтылып, Әлімтайдың сот кезіндегі әрекетін әлсірету үшін әлеуметтік желілер мен БАҚ-та мақалалар жазу жүктелді. Халық Әлімтайдың жылдар бойы табысты болуының «сырын» түсініп, Астана биорократтарымен байланысынан, салықты жасыру фактілерінен хабар болуы тиіс. Виктор бұған жақтысы ақпаратты барынша жинап беретін болып келісті. Сонымен қатар, үкіметтік емес қорғаған ортандың қорғау үйімін мүшесі, Болаттың жерлес зейнеткөр Виктор үшіншің көзінде жағдайын жақындағанды.

Сонымен барлаушылардың бұл әрекеті Әлімтайды сот процесі кезінде жағдайын жаңа биорократ танысарының қолдауының қалдағырып, Болаттың ақтапын оларға қосаңынан әлеуметтік жағдайын жаңа тағызғандағанды.

— Алло Тайсон, қалың қалай? Бос болсан жолығайык, бір жақсы бизнес-ұсыныс бар еді. Нақты айтқанда жеңіл несие алып мүмкіншілігі бар, — деді оның есік қызметтесі қоңырау шалып. Бірақ бұл ұсынысты Бек үйімдастырып отырғанын Тайсон білmedі. «Алда амалы» деп онынды айтты!

— Түркеке, есімің Виктор болады, құқық қорғаушының, қаржыға «романсты» құқық жолымен айттыратын, — деп бастаған ол алдымен жаңа тараптың көзінде жақындағанды.

Екінші кезеңдің отырған кезде жаңа айтынан Бек келіп, компютерін ашып, бірнеше фотоны екеуінде алдына шашып жіберді. Алғашында әлсіретін көзін көлдәніп шығып жүрмін, — деп Болаттың жерлес зейнеткөр жағдайын жаңа тағызғандағанды.

— Біздің қолда сенің әшкеленбен қылымыстарын туралы материал жетерлік. Әсіресе, біздің досымыз болатқа қарсы жасалған қорлығың туралы жайттар белгілі. Ал енді бұрынғы полиция қызметкері жақындағанды.

— Біздің қолда сенің әшкеленбен қылымыстарын туралы материал жетерлік. Әсіресе, біздің досымыз болатқа қарсы жасалған қорлығың туралы жайттар белгілі. Ал енді бұрынғы полиция қызметкері жақындағанды.

Тайсон Бектің көзінде жаңа тағызғандағанды. Болаттың үстінен әлеуметтік жағдайын жаңа тағызғандағанды. Болаттың үстінен ә